

PARADIGMA HOLISTICĂ - REPER METODOLOGIC ÎN INTERPRETAREA CONCEPTULUI: *BUNĂSTAREA COPILULUI*

Albina SCUTARU

Rezumat

Articolul dat redă esența fenomenului conceptului de bunăstare care se necesită a fi înțeles în scopul unei monitorizări și asigurări optime a bunăstării copilului. În calitate de reper metodologic pentru interpretarea conceptului de bunăstare a copilului, pertinent în viziunea noastră, este paradigma holistică. Pentru asigurarea unei clar viziuni privind pertința acestei paradigme pentru interpretarea fenomenului de bunăstare a copilului, considerăm oportun a explica esența paradigmei holistice.

Cuvinte – cheie: bunăstare, copil, paradigmă, paradigma holistică

Bunăstarea copiilor este un construct multidimensional, care cuprinde atât datele obiective, cât și cele subiective ale vieții acestora (aspirații, percepții, evaluări proprii ale vieții lor) incluzând, dar nelimitându-se la funcționarea socială, fizică, emoțională, spirituală, statutul adaptativ al copilului și atunci când este indicat, al familiei acestuia. Bunăstarea este sensibilă la schimbările care au loc în cadrul procesului de dezvoltare al copiilor și este influențată de mediu și de condițiile socio-culturale, iar indicatorii prin care se măsoară trebuie să ia în considerare, în special dimensiunea pozitivă a acestor aspecte, adică în ce măsură copilul își atinge potențialul maxim. E vorba de faptul că oamenii, pentru a putea să învețe și să obțină rezultate prin învățare, trebuie să aibă o stare de bine, să fie mulțumiți, fericiți și să se simtă confortabil. Schimbările majore din societatea contemporană sporesc implicarea serviciilor universale care reprezintă veriga de bază în asigurarea bunăstării copiilor.

Conform HG 143 din 12.02.2018 din Republica Moldova, sunt opt domenii de asigurare a bunăstării precum: siguranța, sănătatea, responsabilitatea, activismul, realizare, îngrijire cu afecțiune, respectat și nu în ultimul rând incluziune [5]. Bunăstarea este un fenomen integral și complex, iar în scopul unei monitorizări și asigurări optime a bunăstării copilului se necesită de a înțelege esența fenomenului dat și totodată cum funcționează domeniile acestuia. În calitate de reper metodologic pentru interpretarea conceptului de *bunăstare a copilului*, pertinent în viziunea noastră, este paradigma holistică. Pentru asigurarea unei clar viziuni privind pertința acestei paradigme pentru interpretarea fenomenului de bunăstare a copilului, considerăm oportun a explica esența paradigmei holistice. Reșind din conceptul de paradigmă, care oferă instrumente metodologice pentru abordarea diverselor problemelor științifice,

revenirea la paradigma cartezian-newtoniană este fundamentală pentru înțelegerea paradigmei holistice. O paradigmă are ca rezultat modul în care științele folosesc instrumentele științifice metodologice pentru abordarea problemelor [3,9]. Atunci când problemele abordate nu sunt rezolvate de paradigma actuală, se propun noi instrumente metodologice care să vizeze rezolvarea problemei studiate. În continuare, aceste noi instrumente tind să culmineze în noi teorii care vor compune o nouă paradigmă, adică un nou standard științific pentru a trata probleme nerezolvate de paradigma anterioară. Sub acest fundament, pentru a aborda paradigma holistică devine necesară revenirea la paradigma predecesor. Acest lucru ne permite să înțelegem motivațiile care au dus la noul standard dorit pentru tratarea problemelor științifice. Astfel, este prezentată mai întâi paradigma care o precede pe cea holistică, numită paradigmă cartezian-newtoniană.

Potrivit lui Ferreira contribuțiile filosofului René Descartes (1596-1650) au fost cele care au influențat cel mai mult societatea industrială și lumea modernă.

Acest filosof a introdus metoda carteziană în care, plecând de la un dubiu, se caută dovezi pentru confirmarea sau infirmarea acesteia, prin analiza, sinteza și verificarea fiecărei părți a fenomenului [4]. Descartes credea că prin această metodă rațională de reflecție, bazată pe intuiție și deducție, se poate ajunge la adevăr.

Coimbra numește modelul științific al lui Descartes și Newton paradigmă cartezian-newtoniană, respectiv legată de numele gânditorilor. De asemenea, etichetat ca „reductionist, mecanicist, pozitivist sau chiar determinist”, această paradigmă a modelat modul de a face știință și a devenit un tipar clasic care predomină până în zilele noastre, deoarece a influențat mai multe domenii ale științei și societății [4,6].

Paradigma carteziano-newtoniană a promovat, în domeniul Administrației, reducerea omului în mișcări și l-a poziționat din perspectiva unei mașini, făcând oamenii specialiști în mișcări (activități) specifice. Cu toate acestea, conform lui **Pereira**, acest reduționism nu este până în zilele noastre, pentru că omul nu este o mașină; aceasta are emoții care o însoțesc, atât în context personal, cât și profesional [2].

În sfera socială, această paradigmă contribuie la o societate haotică care încearcă să rezolve probleme, fie ele politice sau sociale, dintr-o perspectivă încă fragmentată.

Conform lui Weil (2001), **Flach și Behrens (2008)**, **Cremă (2015)**, printre mulți alți savanți, este că această paradigmă nu mai este suficientă

pentru a contempla realitatea actuală, adică a devenit depășită, pentru societate, necesitând să fie recontextualizată pe linia unei abordări în care nu se mai fragmentează realitatea [2,4,6].

Această reflecție este justificată de faptul că, ceea ce avem este o lume mai complicată în comparație cu ceea ce aveam în trecut, pe vremea lui Descartes, Newton, Bacon și Galileo și alți gânditori. Prin urmare, ceea ce se presupune este necesitatea unei schimbări de paradigmă pentru a contempla complexitatea prezentă astăzi. Din moment ce paradigma cartezian-newtoniană, care reduce fenomenele în părți pentru a înțelege întregul, a devenit insuficientă pentru a face față problemelor actuale și viitoare, ca soluție este o abordare care nu mai fragmentează fenomenele, ci le contemplă în întregime, ceea ce cere noi metode.

Astfel, apare paradigma holistică care, de fapt, este un paradox între progresele științifice și situația actuală care a culminat în complexitatea inerentă a lumii contemporane.

Termenul holistic provine din grecescul *hólus* și se referă la întreg, complet și întreg. Ea își are bazele în filozofie, care datează din vremea lui Heraclit (535-475 î.Hr.), reverberând printre filosofii și teoreticienii secolelor al XVII-lea și al XVIII-lea, când oamenii scriau despre legătura dintre om, natură și viață, dar a căpătat un concept organicist prin publicația *Holism and evolution* a generalului și filosofului sud-african Ian Christian Smuts, din 1926 [3].

În acest studiu nu se urmărește o definiție finalistă a holismului, ci mai degrabă să o clarifice în contextul unei noi paradigme pentru a o poziționa ulterior în domeniile bunăstării copilului, făcând astfel necesară delimitarea sferei acestei paradigme.

Ca apreciere pentru lucrarea menționată mai sus a lui Ian Christian Smuts, **Weil** subliniază că „Toată munca lui Smuts tinde să restabilească unitatea fundamentală care stă la baza materiei, vieții și minții” care, cu alte cuvinte, este în concordanță cu restabilirea unității totalitare, fragmentată de reduționism. În același fel, **Vergara** subliniază că „mecanismul și holismul sunt o chestiune de grad; prima este considerată de Smuts drept etapa inițială a celei de-a doua. Universul este holistic”, adică Smuts nu neagă reduționismul, ci îl poziționează ca element al unei structuri mai largi, *holus* –ul [6].

Pentru **Vergara** paradigma holistică constă într-o mișcare de idei și nu prevede excluderea paradigmei carteziano-newtoniene; de fapt, urmărește să completeze teoria reduționistă decât pentru **Pereira (2002)** are ca rezultat recontextualizarea elementelor sale într-o formă care contemplă totalitatea. Aceasta pentru că omul, conform acestei paradigme,

este o ființă indivizibilă și, ca atare, pentru a fi interpretat, nu poate fi împărțit în părți mai mici [2,6].

Deoarece modelul reduționist este prezent și astăzi, schimbarea lui este ceva atât de profund încât tinde să fie un proces lent. Deci, conform **Vergara** se admite că paradigma holistică este, inițial, o mișcare de idei pentru ca, ulterior, să poată fi absorbită și să devină noua paradigmă dominantă, urmărind să răspundă problemelor actuale și viitoare ale lumii în toate sferile ei. Astfel, tocmai din perspectiva științifică, a tratării unui fenomen, apare dialectica dintre cele două paradigme.

În timp ce paradigma cartezian-newtoniană împarte întregul astfel încât părțile sale să poată fi analizate și înțelese pentru a subvenționa înțelegerea fenomenului, paradigma holistică înțelege întregul ca un fenomen totalitar.

Prin urmare, viziunea holistică susține că elementele nu pot fi izolate de mediul lor de studiat, deoarece există o interconexiune între toate elementele.

Privită ca o necesitate pentru abordarea problemelor moderne, paradigma holistică, numită și o viziune holistică sau abordare holistică începe să asume perspective care fuzionează cu alte teorii, cum ar fi Teoria Generală a Sistemelor (GST), Sistemele Adaptive Complexe (SAC) și Teoria Complexității. În cercetarea dată, teoriile enunțate oferă oportunitatea de a interpreta relația firească dintre conceptul: *bunăstarea copilului* și domeniile constituente ale acestuia [7]. Pentru **Pereira** TGS, numită de el ca viziune sistemică sau abordare sistemică, se încadrează în paradigma holistică ca prim nivel de operaționalizare a *holusului*, întrucât sistemele TGS se influențează reciproc. Conform **Vergara**, mecanismul este un stadiu incipient al holismului. Astfel, se poate deduce că holismul nu presupune doar fragmentarea părților, ci cuprinde și TGS, care presupune și reducerea întregului în părți. La primul nivel, **Pereira** presupune că între această teorie și paradigma holistică se stabilește o perspectivă de completitudine, exprimată astfel: „un fenomen care este interpretat holistic este tot un sistem; cu toate acestea, nu orice sistem este întruchipat într-o viziune holistică”. Astfel, elementele (reduționismul), reprezentate de subsisteme (părți), influențează sistemul în ansamblu și acest ansamblu alcătuiește paradigma holistică, care vizualizează întregul fără a izola părțile, adică nu separă părțile de stabilit astfel încât influențele dintre aceste subsisteme și sistem să fie menținute. TGS este sintetizat ca un întreg interconectat care este organizat în părți [4,7]. TGS se străduiește să echilibreze sistemul și „deoarece un sistem este un întreg autoreglabil, orice conflict care apare în cadrul sistemului este, prin urmare, ajustabil”

dar în practică, potrivit acestor cercetători, acest echilibru nu are loc. În contextul organizațional, în care se stabilesc relații sociale, culturale, politice, economice și de putere, autoreglarea acestui sistem supraorganizațional tinde să nu atingă echilibrul menționat. Pentru **Santos, Polosi și Oliveira** stabilitatea, echilibrul și liniaritatea sunt cele mai puțin comune în lume, ceea ce slăbește TGS [6].

Această neliniaritate, stabilitate și echilibru este dovedită, potrivit **Santos, Polosi și Oliveira**, pentru descoperirea sistemelor complexe. Concret, pe baza TGS și a sistemelor complexe, sunt stabilite Sisteme Adaptive Complexe (SAC). Ca sistem - TGS - poate fi înțeles ca „un grup de elemente interdependente în scopul de a alcătui o unitate sau totalitate” SAC-urile pot fi percepute ca o abstractizare a TGS care admit termenii adaptativ și complex.

Adaptiv constă în capacitatea sistemului de a se adapta la schimbările care decurg din mediu și, prin complex, când se face aluzie la acel complex este ceea ce este țesut împreună, complicat și încrucișat. Din această perspectivă, abordarea întregului prin secționarea părților sale (reductionism) presupune pierderea caracteristicilor sistemului, ceea ce presupune recunoașterea diversității și a nenumăratelor interacțiuni dintre părți conferă complexitate în tratarea întregului.

În teoria SAC-urilor, capacitatea de adaptare la schimbările de mediu se realizează prin agenți adaptativi existenți în sistem, care urmează un set de reguli pentru îmbunătățirea lor comportamentală și a sistemului în ansamblu. Astfel, pentru a considera un agent ca fiind adaptativ „acțiunile sale trebuie să adauge valoare sistemului în timp” [2,7].

În context organizațional, ar fi recunoașterea oamenilor ca agenți care se organizează și se adaptează la schimbările din mediu. Prin urmare, complexul este de a lua în considerare interacțiunile dintre diferiții agenți (întregul) și caracteristicile rezultate din astfel de interacțiuni, în care agenții se afectează reciproc și mediul însuși (sistemul).

În acest moment, se poate deduce că SAC-urile se potrivesc TGS, precum și aceasta din urmă se potrivește paradigmei holistice, care permite vizualizarea SAC-urilor ca o teorie cuprinsă în sinteza viziunii holistice, exprimată de **Pereira**. Cu toate acestea, SAC-urile adăpostesc termenul complex care, la rândul său, constituie nucleul teoriei complexității, exprimat de **Morin** care salvează reducționismul și holismul.

Morin vizează diversele elemente ale unui sistem și sistemul în ansamblu dintr-o perspectivă în care totul se împletește și constituie o complexitate care depășește elementele sau sistemul, dar le cuprinde atât în același timp, cât și împreună, caracterizând întregul integral. Deși este

complicat și, de asemenea, complex să abordăm complexitatea, Morin o tratează într-un mod care poate fi rezumat astfel: complexitatea urmărește să abordeze completitatea în sine, fără a face uz de reduționism. Fără a folosi reduționismul înseamnă a nu împărți întregul în părți, astfel încât cineva să aibă, de fapt, ceea ce se numește complet și care demonstrează complexitatea [7].

Gândirea complexă, constă într-un mod de abordare a completității, a totalității demonstrează modul în care Morin își asumă o gândire complexă: „În general, propunerea lui este complementaritatea și tranzacționalitatea dintre concepțiile liniare (reduționiste) și „holistice” (sistemice)”. Din această perspectivă Mariotti colaborează cu indicând gândirea holistică ca incluzând gândirea sistemică sau TGS. Ceea ce deosebește gândirea complexă, în raport cu celelalte, sunt principiile apariției, impunerea și complexitatea inerentă a întregului nefracționat [6,8].

Principiul apariției subliniază că „întregul este mai mare decât suma părților sale”, iar principiul impunerii spune că „întregul este mai mic decât suma părților sale”. În ceea ce privește principiul urgenței, **Mariotti** o exemplifică prin întâlnirea oamenilor în care apar idei noi care nu ar apărea fără dialogul dintre acești indivizi, astfel apar noi proprietăți. În ceea ce privește principiul impunerii, se folosește analogia unui cor, în care participanții trebuie să-și restrângă potențialul (vocea) la ceea ce cere întregul (corul), adică potențialul părților (vocilor indivizilor) sunt diluat în sistem (coral).

În ambele principii există reprimarea, restrângerea sau inhibarea unei părți în raport cu cealaltă - subsistem *versus* sistem - pe lângă ierarhizare, în care un sistem se stabilește ca subsistem al unuia mai mare și are și sisteme mai mici în componența sa care se referă la aceste principii la TGS [8]. Cu toate acestea, în gândirea complexă „un sistem este mai mult și mai puțin decât ceea ce am putea numi suma părților sale”, întrucât ambele principii apar împreună deci, putem spune că nu numai partea este în întreg, ci și că întregul este în parte. Prin urmare, complex este ceea ce merge împreună ; este țesătura formată din fire diferite care au devenit un singur lucru. Adică toate acestea se intersectează, totul se împletește pentru a forma unitatea complexității; totuși, unitatea complexului *nu* distruge varietatea și diversitatea complexităților care l-au împletit.

Această relație de recursivitate, în care partea este în întreg și întregul este în parte, este clarificată de **Morin** prin exemplificarea faptului că fiecare celulă genetică a individului conține toate informațiile corpului, societatea este prezentă în mintea individului care, în același timp, creează

această societate prin interacțiunea socială. Cu alte cuvinte, „producem societatea care ne produce”. Astfel, complexitatea este ceva împletit care constituie un întreg unic și exprimă ceea ce Morin stabilește ca deplinătate, salvarea unității, a celui [8]. Se pot distinge astfel perspectivele TGS, holistice și de complexitate.

Considerând „fenomenul” ca întreg, un anumit fapt, eveniment sau obiect cedat studiului științific, fiecare abordare îl analizează dintr-un unghi. Pe de o parte, reduționismul, sau paradigma cartezian-newtoniană, analizează acest întreg împărțindu-l în părți, iar fiecare parte este analizată separat de întreg [4]. Astfel de părți sunt văzute ca mașini, iar analizele sunt guvernate de principii matematice ghidate de rațiune, revelându-se ca o abordare raționalist-mecanist-reduționistă .

După înțelegerea acestor părți, suma rezultatelor lor relevă ceea ce constituie întregul, adică întregul este rezultatul sumei părților analizate separat .Consecințele acestui proces de fragmentare este pierderea interacțiunilor dintre părți, deoarece la analizarea lor izolat de întreg, conexiunile lor sunt mutilate și acest proces de simplificare duce la pierderea sensului, adică a semne că mai degrabă ei formau întregul [8]. Astfel, atunci când se asigură returnul întregului, prin suma părților, acesta nu mai constituie ceea ce avea, întrucât integrările pierdute rezultă într-un nou „întreg”, și nu se mai poate reveni la stadiul inițial. Cu alte cuvinte, suma părților duce la un nou întreg, și nu la întregul original, înainte de fragmentare, în detrimentul pierderii interacțiunilor dintre părți.

Datorită acestei limitări, paradigma holistică apare ca o încercare de abordare a întregului, presupunând totuși că există o segmentare a părților și, prin urmare, își propune să completeze teoria reduționistă Această completare are loc prin neizolarea elementului pentru analiză, permițând astfel să se desfășoare procesul analitic pe partea, care este prezentă în ansamblu pentru a menține interacțiunile dintre elemente. Astfel, prin recunoașterea importanței integrărilor printre elemente, holismul luptă împotriva mutilării conexiunilor păstrarea elementelor în ansamblu. Această paradigmă își propune să completeze teoria reduționistă prin sinteză, care tinde să permită abordarea întregului de către părți.

Este în concordanță cu recontextualizarea elementelor într-o matrice care contemplă întregul . După înțelegerea acestor părți, analizate acum în contextul lor inițial, se presupune că întregul este constituit din suma rezultatelor părților, ceea ce permite contemplarea întregului fără a pierde integrările dintre elemente.

La rândul său, Teoria complexității nu presupune fragmentare, ceea ce o deosebește de paradigma cartezian-newtoniană și holistică. Aceasta, în esență, urmărește să readucă știința înainte de secționarea întregului în părți, înainte de pierderea integrării între elemente. Ideea este de a contempla fenomenul în întregime fără a-l împărți [8]. Deci, paradigma cartezian-newtoniană se concentrează pe părți izolate pentru întreg și mutilează conexiunile; paradigma holistică se concentrează asupra întregului și analizează părțile din cadrul întregului, menținându-le conexiunile, iar complexul vizualizează întregul și părțile, părțile și întregul, fără a se concentra pe una sau pe alta, pentru că totul constituie întregul și întregul este constituit din toate.

Paradigma holistică a fost valorificat de către științele umaniste mai ales în abordarea problemelor corelației dintre integral și multiplu, totalitate și parțialitate.

Noțiunile de întreg și parte fiind cruciale, exprimă relațiile dintre ansamblul elementelor, or în conceptul de bunăstare a copilului în calitate de elemente apar domeniile de asigurare a bunăstării, caracterul relațiilor dintre ele și tipurile de rezultate care se integrează per ansamblul în bunăstare [1]. Atributele integralității desemnează caracterul tangențelor și discrepanțelor dintre părți-domenii și întreg – bunăstarea în întregime. Părțile elementare sunt marcate ca elemente, iar din interacțiunea elementelor se compun părțile complexe. Întregul, integralul și părțile sunt noțiuni corelative, reflexive și interdependente din punct de vedere al logicii. Interconexiunea dintre ele exprimă, într-un mod specific, relația dintre singular și multiplu, complex și simplu, general și unic, calitate și cantitate.

Concluzii

Luând în considerație esența paradigmei holistice conceptualizată de către autorii prezentați mai sus, și necesitatea sferei educaționale în repere metodologice pentru interpretarea diferitor fenomene considerăm oportun a valorifica *holus-ul* în interpretarea fenomenului de bunăstare a copilului. Acest fapt ar contribui la comprehensiunea fenomenului de bunăstare și ar permite să se elaboreze acțiuni pertinente de monitorizare și asigurare a bunăstării copilului.

Dacă aceste postulate ale holismului vor fi valorificate în calitate de repere metodologice pentru interpretarea conceptului de bunăstare ca un întreg – întregul fiind mai superior ca fiecare parte (domeniu) a acestuia, interconexiunea părților (în cazul nostru domeniilor bunăstării) în întregul

dat, nu trebuie interpretat ca un fapt separat ci ca o interconexiunea părților care se intercondiționează valoric.

Bibliografie:

1. BOTNARI, Valentina. Paradigma holistică – Reper metodologic în studierea competenței profesionale . In: *Studia Universitatis Moldaviae (Seria Științe ale Educației)* , 2009, nr. 9(29), pp. 97-100. ISSN 1857-2103.
2. COIMBRA, J. Á. A. Considerações sobre a Interdisciplinaridade. USP: Interdisciplinaridade em Ciências Ambiental, p. 52-70,1996
3. Florea A. Despre posibilitatea aplicării „paradigmei” kuhniene în filosofia educației: o abordare din perspectiva categoriilor politicilor educaționale. In: Revista Institutului de Filosofie și Psihologie, vol. XII, nr. 1, 2020, pp. 155-170.
4. FARRER, H. et al. Programação estruturada de computadores: algoritmos estruturados. 3.ed, Rio de Janeiro: LTC, 2009.
5. Guvernul Republicii Moldova, HG nr. 143 din 12.02.2018 pentru aprobarea Instrucțiunii privind mecanismul de cooperare intersectorială pentru prevenirea primară a riscurilor de bunăstare a copilului. Disponibil la: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=102076&lang=ro
6. PEREIRA, M. F. A gestão organizacional em busca do comportamento holístico. In: ANGELONI, M. T. (Org.). Organizações do conhecimento: infra-estrutura, pessoas e tecnologia. São Paulo: Saraiva, 2002. p.2-28.
7. McNamara D.R. Paradigm lost: Thomas Kuhn and educational research. In: British Educational Research Journal, vol. 5, No.2, 1979, pp. 167-170.
8. MORIN,E.Introducere în gândirea complexă.Porto Alegre:Sulina,2005
9. Kuhn T.S. Structura revoluțiilor științifice. București: Editura „Humanitas”, 2008

Date despre autor:

Albina Scutaru, asistent universitar, drd
Catedra Psihopedagogie și Psihopedagogie Specială, Universitatea
Pedagogică Ion Creangă, Republica Moldova
Email: scutaru.albina@upsc.md